

HALİME

(حلیمة)

Ümmü Kebşe Halîme
bint Ebî Züeyb Abdillâh
b. el-Hâris es-Sa'diyye

Hiz. Peygamber'in sütannesi.

Hevâzin kabilesinin Sa'd b. Bekir koluna mensuptur. Ümmü Kebşe künyesiyle ve Halîme es-Sa'diyye olarak anılmaktadır.

Mekkeli aileler yeni doğan çocuklarını, çölün sağlıklı havasında büyümeleri ve fasih Arapça'yı öğrenmeleri için bedevî kabilelerden bir sütanneye verirlerdi. Sütanneliği kendileri için gelir kaynağı olan bedevî kadınları da zengin ailelerin çocuklarını tercih ederlerdi. Halîme, bir kıtlık yılında kabilesinden bazı kadınlarla birlikte bu amaçla Mekke'ye gittiğinde zengin bir aile çocuğu bulamadı; yetim olması sebebiyle Hiz. Muhammed'i almakta tereddüt gösterdiyse de boş dönmek için ona sütanneliği yapmayı kabul etti. Halîme iki yıl sonra çocuğu süten kesti ve ailesine teslim etmek istedi. Fakat annesi Âmine, muhtemelen çöl havasının çocuğuna yaradığını görünce, başka bir rivayete göre ise o esnada Mekke'de veba salgını bulunduğundan çocuğun bir süre daha sütannesinin yanında kalmasını uygun gördü. Hiz. Muhammed beş yaşına gelince Halîme onu ailesine teslim etti.

Kaynaklar bu dönemde, başta şakkı-sadr* ve Halîme ile ailesinin Hiz. Muhammed'i aldıktan sonra bolluğa kavuşması olmak üzere bazı fevkalâde olayların meydana geldiğini ve bunların bir kısmına sütanne ile sütbabanın şahit olduğunu kaydeder.

Halîme bir kıtlık yılında Hiz. Muhammed'i ziyarete gidince Hiz. Hatice ona kırk koyun ve bir deve verdi. Müslüman olduğunda hemen bütün kaynakların ittifak etmesi (bu konuda Moğultay b. Kılıç *et-Tuhfetü'l-cesime li-İslâmi Halîme* adlı bir risâle telif etmiştir [*İzâhu'l-mek-nûn*, I, 245]), Halîme'nin daha sonra da Resûl-i Ekrem'le görüştüğü ihtimalini akla getirmektedir.

Halîme'nin ölüm tarihi kesin olarak bilinmemektedir. Bi'setten veya Mekke'nin fethinden önce yahut Hiz. Peygamber'in vefatından sonra öldüğü ileri sürülmekteyse de onun müslüman olduğu dikkate alınarak bi'setten sonra ve Mekke'nin fethinden önce öldüğü tahmin edilmektedir. Bu durumda, Halîme'nin Resûl-i Ekrem'in vefatından sonra Hiz.

Ebû Bekir ve Ömer'e geldiği, onların da kendisine ikramda bulunduğu şeklindeki rivayetler (İbnü'l-Cevzî, *el-Vefâ*, I, 115; Diyarbekrî, I, 228) ihtiyatla karşılanmalıdır. Ayrıca Ci'râne mevkiinde Hiz. Peygamber'in yanına gelen ve onun ikramda bulunduğu kadının da sütannesi değil sütkızkardeş Şeymâ olduğu anlaşılmaktadır.

Halîme'nin kocası Hâris b. Abdüluzza hakkında da fazla bilgi yoktur. Hâris'in bi'setten kısa bir müddet sonra veya Hiz. Peygamber'in vefatının ardından müslüman olduğu şeklinde iki görüş bulunmaktadır, bunlardan birincisinin ağırlık kazandığı görülmektedir.

Kaynaklar, Hiz. Peygamber'in Halîme'den sütkardeşleri olan Abdullah, Üneyse ve Şeymâ diye tanınan Huzâfe'nin (Cüdâme) müslüman olduklarını kaydeder. Resûl-i Ekrem'in amcasının oğlu Ebû Süf-yân b. Hâris b. Abdülmuttalib'in de Halîme'den sütkardeşi olduğuna dair rivayetler yanında bazı kaynaklarda onun diğer sütannesi Süveybe'den sütkardeşi olduğu belirtilmektedir (Halebî, I, 140).

BİBLİYOGRAFYA :

Ebû Dâvûd, "Edeb", 120; İbn İshak, *es-Sîre*, s. 25-28; İbn Hişâm, *es-Sîre*, I, 160-167; İbn Sa'd, *et-Tabakât*, I, 110-115; Belâzürî, *Ensâb*, I, 93-95; Taberî, *Târîh* (Ebû'l-Fazl), II, 157-160; İbn Hazm, *Cemhere*, s. 265; Beyhakî, *Delâ'ilü'n-nübüvve* (nşr. Abdülmü'tî Kal'acî), Beyrut 1405/1985, I, 132-146; İbn Abdülber, *el-İstî'âb*, IV, 270; Sem'ânî, *el-Ensâb*, VII, 82; İbn Asâkir, *Târîhu Dimaşk* (Amrevî), III, 86-94; Süheylî, *er-Ravzü'l-ünûf*, II, 160-161, 164-179, 182; İbnü'l-Cevzî, *Şifâtü's-sa'fve*, I, 57-63; a.mlf., *el-Vefâ*, I, 107-117; İbnü'l-Esir, *el-Kâmil*, I, 459-462; II, 266; a.mlf., *Üsdü'l-gâbe* (Bennâ), VII, 67-69; Münzirî, *Muhtaşaru Süneni Ebî Dâvûd* (nşr. M. Hâmid el-Fikî), Beyrut, ts. (Dârü'l-Ma'rîfe), VIII, 39-40; İbn Seyyidünnâs, *Üyûnü'l-eşer* (nşr. M. el-İd el-Hatrâvî - Muhyiddin Müstû), Medine-Beyrut 1413/1992, I, 94-97; İbnü'l-Verdî, *Tetimmütü'l-Muhtaşar fi aḥbârî'l-beşer* (nşr. Ahmed Rif'at el-Bedrâvî), Beyrut 1389/1970, I, 155-157; Safedî, *el-Vâfi*, XIII, 134-135; XVI, 219; İbn Kesir, *el-Bidâye*, II, 273-279; Muhibbüddin et-Taberî, *Zehâ'irü'l-ukbâ fi menâkıbı zevî'l-kurbâ*, Beyrut 1974, s. 259-260; İbn Hacer, *el-İşâbe*, IV, 274; İbn Fehd, *İthâfû'l-verâ bi-aḥbârî ümmi'l-kurâ* (nşr. Fehîm M. Şeltût), Mekke 1403/1983, I, 57-63, 70-88; Diyarbekrî, *Târîhu'l-hamis*, I, 223-229; II, 108-109; Halebî, *İnsânü'l-uyûn*, I, 140, 144-156; Yûsuf en-Nebhânî, *Hüccetullâh 'ale'l-âlemîn*, Diyarbakır, ts. (el-Mektebetü'l-İslâmiyye), s. 254-260; L. Caetani, *İslâm Tarihi* (trc. Hüseyin Cahid), İstanbul 1924, I, 354-364; *İzâhu'l-meknûn*, I, 245; Hamidullah, *İslâm Peygamberi*, I, 41-45, 70-72; Ekrem Ziyâ el-Ömerî, *es-Siretü'n-nebiyyetü's-şâhiḥa*, Medine 1415/1994, I, 102-105; "Halime", *TA*, XVIII, 391; Fr. Buhl, "Halime", *IA*, V/1, s. 164-165; W. Montgomery Watt, "Halima Bint Abi Dhu'ayb", *EJ* (İng.), III, 94.

ASRİ ÇUBUKÇU

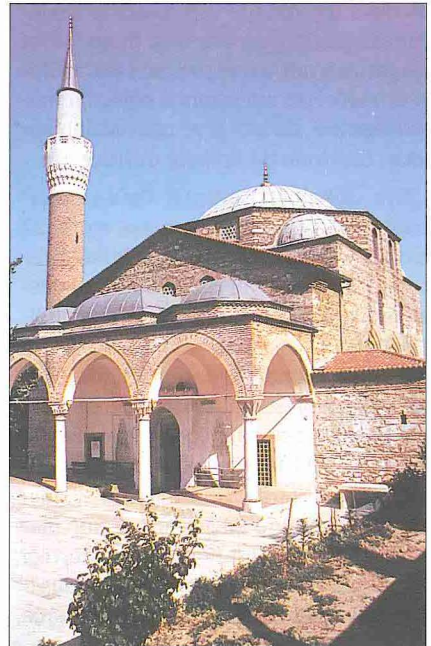
HALİME HATUN KÜLLİYESİ

Manisa'nın Akhisar ilçesine bağlı
Gölmarmara bucağında
XVII. yüzyıla ait külliye.

Vakfiesinden, III. Mehmed'in (1595-1603) sütannesi Halime Hatun tarafından yaptırıldığı ve cami, medrese, dârül-hadis, sıbyan mektebi, kütüphane, imaret ve misafirhaneden meydana geldiği öğrenilmektedir (vakfi hakkında geniş bilgi için bk. Gökçen, II, 70-73). Bugüne kalan birimler cami, medrese ve imaretle aynı yüzyılın sonlarında gelir sağlamak amacıyla külliye eklenen çifte hamamdır.

Cami. Tek kubbeli tipte olan cami plan bakımından Bursa Alâeddin Bey Camii'ni andırır; yakın çevresinde yer alan XIV. yüzyıl sonuna ait Şahuban Hatun (Kadın) Camii'nin daha gösterişli bir benzeridir. 12 x 12 m. boyutlarındaki harimi örtün kubbe sekizgen bir kasağa oturtulmuş ve geçişi pendentiflerle sağlanmıştır. Cami, baklava ve mukarnas başlıklı mermer sütunlar üzerine ortada beşik tonoz, yanlarda kubbe ile örtülmüş ve yan açıklıkları tuğla ile örülmüş üç gözlü bir son cemaat yerine sahiptir; sonradan

Halime Hatun Camii – Gölmarmara / Manisa

burayı genişletmek maksadı ile önüne ahşap direklerin taşıdığı kiremit çatılı sundurma şeklinde bir bölüm ilâve edilmiştir. Duvarlarında moloz taş ve iki sıra tuğla dizisi kullanılan yapının taçkapısı dışarıya doğru çıkıntı oluşturur; derin girişte karşılıklı birer mukarnas dolgulu küçük niş bulunmaktadır. Ahşap kapı kanatları geometrik kompozisyonlarla süslenmiştir. Kapının her iki yanında mukarnas dolgulu birer mihrâbiye yer alır; bunların yanlarındaki dikdörtgen açıklıklı pencereler harimi kuzeyden aydınlatan unsurlardır. Batı cephesinden çıkan ve dört mermer sütuna oturan kadınlar mahfili değişik bir görünüme sahiptir. Üç petek pencere ile aydınlatılan bu mekân, dış tarafta üçgen alınlıklı kiremit örtülü çatısı ile cepheye kademelenme ve hareket kazandırmıştır. Klasik Osmanlı pencere düzenine sahip olan yapıda, üç sıra halinde açılan sivri kemerli ve alçı şebekeli pencerelerden alttakilerin üzerinde biri kaş, diğeri sivri ikişer tezyinat kemeri bulunmaktadır. Tek sıralı kirpi saçakla geçilen sekizgen kasnağın dört yüzünde dikdörtgen nişler içerisine yine sivri kemerli sekiz petek pencere yerleştirilerek ana mekâna alışlagelmiş aydınlık sağlanmıştır.

Klasik üslûbu yansıtan âbidevî mermer mihrabın beşgen kesitli nişi yanlarda sütunçeler, yukarıda beş sıra mukarnaslı kavsara ile kuşatılmıştır; köşelerinde birer rozet göze çarpar. İki renkli mermerden yapılan minber titiz bir işçiliğe ve değişik bir görünüme sahiptir. Kadınlar mahfilinin alt kısmına rastlayan tavanda geometrik düzen içerisinde süslenmiş ahşap bir göbek dikkat çeker. Altın yaldızlı kalem işleriyle bezeli geometrik yıldız geçmelerin içleri kahverengi çiçek ve yapraklar, bordür ise nar çiçekleri ve hançer yapraklarının (saz) yer aldığı

XVI. yüzyılın klasik motifleriyle dolgulanmış, göbeğin etrafında tavan kenarları beyaz üçgenlerle çevrili kırmızı altıgenler ve siyah konturlarla dekore edilmiştir.

Harimin kuzeydoğu köşesinde yer alan minare, kare prizma kürsü üzerine kenarları nişli sekizgen pabuçla oturmuştur. Pabucun üzerinde bir çember ve silindirik gövdede tuğlaların dekoratif örülüşü dikkat çeker. Şerefe iki sıra mukarnasla dolgulanmıştır. Minare, büyük benzerlik gösterdiği Şahuban Hatun Camii'nin minaresine göre daha ustaca inşa edilmiştir. Caminin kuzeybatı köşesinde de kare planlı ve kiremit çatılı bir imam odası bulunmaktadır. Moloz taş ve tuğla örgülü odanın duvarlarının iki sıra kirpi saçakla sona erdiği ve pencerelerinden batıdakiinin sonradan kapatıldığı görülmektedir.

Medrese. Caminin kuzeyinde yer alan medrese, dikdörtgen planlı bir avlunun doğusuna dizilen altı oda ile ortada ders-hane-mescid ve iki yanında ikişer oda olmak üzere batısına dizilen beş mekândan meydana gelmiştir. Kuzey ve güneyden iki girişi bulunan medresenin 1968 yılında kuzey bölümüne yapılan imam evi ve helâlar sebebiyle bu taraf girişi kapanmıştır. Duvarlarında bir sıra moloz taş, iki sıra tuğla örgüsü kullanılan ders-hane-mescid, 6 x 6 m. boyutlarında ve sekizgen planlı olup geçişi tromplarla sağlanan üzeri kiremit örülü bir kubbe ile kapatılmıştır. Doğuda diğer birimlerle aynı doğrultuda olmasına karşılık batıda az bir çıkıntı yapan bu mekân altta dikdörtgen, üstte daire şeklindeki pencerelerle aydınlatılmıştır. Dershane-mescid biriminin kuzey-güney yönünde bulunan kare planlı 3 x 3 m. dört simetrik oda pandantiflerle geçişi sağlanan kubbelerle örtülüdür. Güneyde bulunan iki oda birbirinin benzeridir ve aralarındaki bir duvarla ayrılmıştır; kuzeyde yer alan odaların ise ara duvarı kaldırılarak birbirlerine açılmaları sağlanmıştır. Odalar birer dolapla donatılmış, biri avluya diğeri dışarı bakan üzerleri sivri kemerli dikdörtgen pencerelerle aydınlatılmıştır. Doğuda sıralanan odalarda karşı sıradaki odaların plan özelliği görülür; ancak restorasyon sırasında son odada girişin karşısında bir ocak bulunmasından bu dizinin diğer odalarının da vaktiyle ocaklı olduğu anlaşılmaktadır.

İmaret. Caminin doğusunda yer alan imaretin büyük bir kısmı yıkılmış ve bugüne sadece dört odadan oluşan ve kuzey-güney, doğu-batı doğrultusunda ge-

lişen "L" şeklinde bir köşe bölümü ile ulaşmıştır. Kare planlı 6,20 x 6,20 m. birimlerin üstü pandantifle geçilen kubbelerle örtülüdür. Doğu-batı yönündeki odalar birbirinden duvarla, kuzey-güney yönündeki odalar ise kemerle ayrılmıştır. Her mekân ortaya bir kapı ve pencere, dışarıya da ikişer pencere ile açılmaktadır. Tamamen moloz taşın kullanıldığı binada kemer ve kubbeler tuğla ile örülmüştür.

Hamam. Caminin doğusunda ve biraz uzağında inşa edilen hamam, nahiyeyi ikiye ayıran büyük yolun karşı tarafında kalmıştır. Halk arasında Rum Hamamı denilen yapının belirli bir plan özelliği yoktur. Kesme taş örgülü duvarlar üzerine tuğla kemerli kubbelerle örtülü olan çift hamamın kadınlar kısmı soğukluk ve kare planlı iki halvet odası, erkekler kısmı da soğukluk ve kare planlı dört halvet odasından meydana gelir. Kuzey cephe- de iki pencere- li erkekler kısmının soğukluğu ile kadınlar kısmının kapısı bulunur. Kadınlar girişinin tersine düşen batı cephesindeki erkekler kısmına geniş bir kapı ile geçilir. Bu kısmın 7,60 x 7,60 m. boyutlarındaki soğukluğu Türk üçgenleriyle geçişi sağlanan kubbe ile, daha küçük olan 7 x 7 m. kadınlar kısmının soğukluğu ise pandantif geçişli kubbe ile örtülmüştür.

Külliye-ye ait birimlerden cami 1957-1967, diğer birimler ise 1967-1968 yıllarında esaslı biçimde restore edilmiş, ancak hamamın onarımı yarım kalmıştır. Bu restorasyon sırasında binalarda bazı değişiklikler yapıldığı ve yer yer orijinal görüntülerin bozulduğu görülmektedir.

BİBLİYOGRAFYA :

İbrahim Gökçen, *Manisa Tarihinde Vakıflar ve Hayırlar*, İstanbul 1950, II, 70-73; M. Emin Müderrisoğlu, *Akhisarlı Türk Büyükleri ve Eserleri*, İzmir 1956, s. 59-60; Zeki Günaydın, *Gölmarmara'daki Türk Mimari Eserleri* (İsans tezi, 1969), İÜ Ed.Fak.; Oktay Aslanapa, *Osmanlı Devri Mimârisi*, İstanbul 1986, s. 315-317; Baki Satış, *İlk Çağdan Günümüze Akhisar*, İzmir 1994, s. 355-356.

BANU BİLGİCİOĞLU

Halime Hatun Camii'nin içinden bir görünüş

HALİMİ (حليمي)

Kırım hanları tarihine dair
Gülbün-i Hânân adlı
eserin müellifi
Halim Giray'ın
(ö. 1239/1823)
mahlası
(bk. GÜLBÜN-i HÂNÂN).